

להזדרז ולקדש (ברכת אברהם, וראה שם שביאר מדוע הוצרכו ללמוד את דין 'זריזין מקדימין' מאברהם אבינו ולא לומדים רק מהקטר חלבים ואיברים).

ומי אמרינן חביבה מצוה בשעתה גבי ברכה (רשב"ם), כלומר, שהנדרן בגמ' אם אומרים 'חביבה מצוה בשעתה' הוא רק לגבי ברכה שאינה מצוה ממש, אבל במצוה ממש ודאי שאומרים חביבה מצוה בשעתה, וכפי שהוכיחה הגמ' לעיל (סח, ב) מהקטר חלבים ואיברים (זכרון יהודה [גריןולד] א"ח תנינא רמב).

מניחו עד לאחר המזון וכו' ולא אמרינן חביבה מצוה בשעתה, שהרי אינו מבדיל לפני הסעודה, אף שכבר הגיעה שעת ההבדלה (רשב"ם), כלומר, אף שבעלמא אין לדמות הבדלה לקידוש – שהרי קידוש עיקר דינו בליל שבת ולא ביום, ואילו הבדלה זמנה כל הלילה ולא דוקא מיד במוצאי שבת – מכל מקום, באופן שרוצה לאכול, זמנה הוא קודם האכילה, כיון שבעלמא אסור לאכול קודם הבדלה, וממה שהתירו לזה ישיש לו רק כוס אחת לאכול לפני הבדלה כדי שיברך על הכוס [כמבואר בתוס' לעיל (קב, ב ד"ה מניחו, בתי השני)], מוכח שאין אומרים חביבה מצוה בשעתה (ע"פ דברות משה שבת עמ' רמת, אולם ראה תוס' שם וכאן ד"ה שמע, שלפירוש רב נסים גאון מדובר כאן שהתחיל לאכול מבעוד יום).

אפוקי יומא מאהרינן ליה כי היכי וכו', ואף שהבדיל כבר בתפילה ויצאה השבת בהבדלה זו, מכל מקום כבוד גדול הוא שמאחרים להזכיר את יציאת השבת (אגרות משה א"ח ד, סח, אולם ראה חתם סופר).

שמע מינה המבדיל בתפילה צריך שיקביל על הכוס, שהרי מסתמא הבדיל בתפילה בבית הכנסת (רש"י ורשב"ם), ולפירוש רב ניסים גאון (הובאו דבריו בתוס' כאן ד"ה שמע, ולעיל קב, ב ד"ה מניחו) שמדובר כאן באדם שהתחיל לאכול מבעוד יום וממשיך את סעודתו לאחר שציאה שבת, אי אפשר לפרש את ראיית הגמ' כפירוש זה, שהרי עדיין לא הלך לבית הכנסת להתפלל, אלא ראיית הגמ' היא שאם המבדיל בתפילה אינו צריך להבדיל על הכוס, היה לחכמים לתקן שיסיים את סעודתו ויברך ברכת המזון על הכוס, ואחר כך יבדיל בתפילה (אשל אברהם [למהר"א ברודא], הובא בקרבן נתנאל יז, ג).

ברכה טעונה כוס, וממה שאמרו 'ברכה טעונה כוס' ולא אמרו 'זימון טעון כוס', משמע שברכת המזון טעונה כוס גם ביחיד (תוס', רא"ש ברכות ח, ב). ויש סוברים, שרק זימון טעון כוס (הגהות מיימוניות ברכות ז, ע, בשם ר"י ורבינו אלחנן). ויש סוברים, שאף שבגמ' כאן מוכח שברכת המזון טעונה כוס, אולם ההלכה היא כגמ' להלן (קז, ב) שברכת המזון אינה טעונה כוס, ומכל מקום גם לדעה זו מצוה מן המובחר לזמן על כוס (מהר"ם חלאווה להלן שם ד"ה וחד, וביאור הגר"א א"ח קכב, א, בדעת הר"ף והרמב"ם). ■ שלש הדעות הובאו להלכה (שו"ע א"ח קכב, א), ומונה העולם להלך ולברך ללא כוס, אלא אם כן יש לו בביתו יין או חמר מדינה, שאז ודאי מצוה מן המובחר לברך על הכוס. והיינו דוקא בזימון, אבל ביחיד, מקילים כמה אחרונים לגמרי (משנ"ב ש, ד, וראה עוד שעה"צ שם, ג). ואם יש לו כוס אחת להבדלה ולברכת המזון, לדברי האומר ברכה טעונה כוס, יברך עליה ברכת המזון ואחר כך יבדיל, ולדברי האומר ברכה אינה טעונה כוס, יברך ללא כוס ויבדיל על הכוס (שו"ע א"ח רצו, ג).

כוס של ברכה צריך שיעור. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע א"ח רעא, יא).

מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום – קידוש הלילה, קודם לשתיית יין באמצע הסעודה ביום, שהיא כבוד שבת (רשב"ם), כיון שהקידוש הוא מדאורייתא, וסעודת שבת היא מדין 'עונג שבת' שהוא מדברי קבלה. ואף שמדאורייתא יוצאים ידי חובת קידוש ללא יין (ראה תוס' להלן קו, א ד"ה זוכרה וביאורנו שם), אך כיון שעיקר קידוש מדאורייתא הוא, גם היין שלו קודם לסעודת שבת (משנ"ב רעא, ז). ויש מפרשים שכוונת הברייתא היא, שקידוש הלילה קודם לקידוש היום (תוס' להלן קיג, א ד"ה דמשייר; מאירי), אבל מה שקידוש קודם לשתיית יין באמצע הסעודה, דין פשוט הוא והברייתא לא הוצרכה להשמיעו (מהרש"א על התוס' שם), והטעם שלקידוש היום קוראים 'כבוד היום', כיון שמברכים בו רק 'בורא פרי הגפן', ואין בו ברכה על קדושת היום (מהר"ם פולדא ברכות ז, ה).

ודוקא קידוש הלילה דוחה את כבוד היום, אבל קידוש היום אינו דוחה את כבוד היום, שכל הטעם שתיקנו חז"ל קידוש ביום, הוא משום שרצו להשוות את סעודת היום לסעודת הלילה, ואם כן בהכרח שהסעודה היא עיקרית וחשובה יותר, שהרי חשיבותה היא שגורמת לקידוש היום (מג"א רעא, ג, ע"פ ר"י שהובא בב"י שם ד"ה ואם, ומחצית השקל בביאורו). אולם יתכן, שכדי לקיים את סעודת היום די בכך שיש לו פת, ולכן אם יש לו כסף לפת, יקנה בשאר הכסף יין לקידוש, ולא יקנה בו שאר מאכלים לסעודה (מג"א שם). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע א"ח שם, ג, ומשנ"ב שם, ז).

לישבקה עד למחר וליעביד ביה תרתי, ומוותר לו לאכול בליל שבת ללא קידוש, כיון שהוא נמנע מלקדש רק כדי לקיים בכוס זו מצוה נוספת (מאירי). ומקושיית הגמ' מוכח, שהקידוש בשבת ביום [למי שלא קידש בליל שבת], אינו רק כתשלומין לקידוש של הלילה, אלא מקיים בכך את עיקר מצות קידוש (ראה ביאורנו לעיל ע"א ד"ה מקדש), שאם הוא רק תשלומין, ועיקר החיוב אינו אלא בלילה, ודאי צריך לקדש בלילה ואינו רשאי להניחה לבוקר (עמק ברכה קידוש והבדלה ב; אשר לשלמה מועד ז).

חביבה מצוה בשעתה, ומכאן מוכח ש'זריזין מקדימין למצוות' עדיף ממצוה מן המובחר, שהרי הגמ' מסיקה שעדיף לקדש בלילה אף שאם יחכה למחר יקיים שתי מצוות (שו"ת חת"ס א"ח זי). ויש שכתב, שמה שעדיף לקדש בליל שבת ולא לחכות ליום, הוא מכיון שגם ביום לא מתווסף הידור בקידוש עצמו, אלא שהמקדש מרויח עוד מצוה של כבוד יום, ולכן עדיף להזדרז ולקדש בלילה מאשר להרוויח מצוה נוספת. אבל במקום שאם יתאחר תהיה המצוה עצמה מהודרת יותר, עדיף לאחר ולקיים מצוה מהודרת, מאשר להזדרז ולקיים מצוה פחות מהודרת (דבר שמואל, וראה שם שחילק באופן נוסף).

ולעיל (סח, ב) למדו ש'חביבה מצוה בשעתה' ממה שהקטר חלבים ואיברים דוחה שבת אף שניתן להקטירם במוצאי שבת (רשב"ם). ודין זה דומה למה שאמרו לעיל (ד, א) 'זריזין מקדימין למצוות' (יד דוד; שו"ת חת"ס א"ח יז, וראה רשב"ם ד"ה עילוי), והטעם שהגמ' כאן אומרת 'חביבה מצוה בשעתה', ולא 'זריזין מקדימין למצוות', כיון שדין זה נלמד שם מאברהם אבינו שהשכים בבוקר לעקידת יצחק, ומכך אין ראייה שצריך להזדרז אפילו כשמפסיד מצות כבוד שבת, שהרי אברהם אבינו לא הפסיד בהזדרזותו מצוה אחרת, ורק מהקטר חלבים ואיברים מוכח כן, שדוחים שבת כדי להזדרז להקטירם, והוא הדין כאן שדוחים את מצות כבוד שבת כדי